

5. Державні стандарти України 3966-2009. Термінологічна робота. Засади і правила розроблення стандартів на терміни і визначення понять. — К. : Держстандарт України, 2009. — 36 с.
6. Іващишин О. Проблема доцільності використання запозичень та інтернаціоналізмів у науково-технічній термінології / О. Іващишин // Проблеми української науково-технічної термінології: тези I міжнародної наукової конференції. — Львів, 1992. — С. 114—116.
7. Кобилянський С. Нафтохімічне термінотворення в історичному контексті формування і розвиток української науково-технічної термінології: сьогоднішній стан і проблеми / С. Кобилянський, Б. Ярмолюк, Ю. Іщук, С. Коваленко // Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології» — 2016. — № 842. — С. 64—72.
8. Кочан І. Динаміка з'яви термінів із міжнародними компонентами в сучасній українській мові (слова із компонентом *гідро-*) / І. Кочан // Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології». — 2015. — № 817. — С. 28—35.
9. Кравченко С. Український лінгвопуризм і культура мови на європейському тлі / С. Кравченко, Н. Колтакова // Лінгвістичні студії : Збірник наукових праць. — Режим доступу : <http://litmisto.org.ua/?p=7508>.
10. Кульчицький І. Проблемні аспекти локалізації окремих термінів з інформатики / І. Кульчицький, Б. Філь // Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології» — 2012. — № 733. — С. 196—200.
11. Кульчицький І. Проблемні аспекти локалізації окремих термінів з прикладної лінгвістики / І. Кульчицький, М. Малаяр, Б. Філь // Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології» — 2014. — № 791. — С. 122—126.
12. Мацюк Г. Прескриптивне мовознавство в Галичині (перша половина XIX ст.). / Г. Мацюк — Львів : Видавничий центр ЛНУ, 2001. — 373 с.
13. Ментинська І. Співвідношення синонімів та варіантів у сучасній комп'ютерній термінології / І. Ментинська // Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології» — 2015. — № 817. — С. 68—72.
14. Пилинський М. М. Мовна норма і стиль. / М. М. Пилинський — К. : Наук. думка, 1976. — 274 с.
15. Руссу А. Словотвірні типи префіксальних дієслів (на матеріалі словників кінця XIX — початку XX ст.) / А. Руссу // Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології» — 2014. — № 719. — С. 27—31.
16. Селігей П. О. Пуризм у термінології: український досвід на європейському тлі / П. О. Селігей // Мовознавство. — 2008. — № 1. — С. 50—66.
17. Туровська Л. В. Консультації: *казначейство – скарбниця* / Л. В. Туровська // Термінологічний вісник. Зб. наук. праць. Вип. 2(2). — К., 2013. — С. 190.
18. Українська мова. Енциклопедія. — Режим доступу : <http://litopys.org.ua/ukrmova/um79.htm>.
19. Шестакова С. О. Пуристичні тенденції в українському термінознавстві. — <http://repo.sau.sumy.ua>.

УДК 811.161.2'373.46:631.6

Т. О. Петрова

Харківський національний аграрний університет імені В.В. Докучаєва

Проблеми внормування сучасної української фітомеліоративної термінології (словотвірний аспект)

Петрова Т. О. Проблеми внормування сучасної української фітомеліоративної термінології (словотвірний аспект). У статті розглянуто з погляду словотвірної норми українські фітомеліоративні терміни, кодифіковані в галузевих словниках та зафіксовані в навчальних підручниках і посібниках різних типів – паперових та електронних. Виявлено значну кількість терміноодиниць, утворених із відхиленнями від словотвірної норми, зокрема процесові й відносні прикметники зі скалькованими суфіксами й складні прикметники зі скалькованими елементами ‘-видний’, ‘-подобний’, насамперед у сфері функціонування, менше – у сфері фіксування. Вироблено підходи й правила внормування термінів, утворених із порушеннями, рекомендовано нормативні форми.
Ключові слова: термін, норма, термінологічна норма, словотвірна норма, термінологічне внормування, критерії термінологічної нормативності.

Петрова Т. А. Проблемы нормирования современной украинской фитомелиоративной терминологии (словообразовательный аспект). В статье рассмотрены относительно словообразовательной нормы украинские фитомелиоративные термины, кодифицированные в отраслевых словарях и зафиксированные в учебниках и пособиях различных типов – бумажных и электронных. Выявлено значительное количество терминологических единиц, образованных с отклонениями от словообразовательной нормы, в частности причастия и относительные прилагательные со скалькированными суффиксами и сложные прилагательные со скалькированными элементами ‘-видный’, ‘-подобный’, прежде всего в сфере функционирования, меньше – в сфере фиксации. Выработаны подходы и правила нормирования терминов, образованных с нарушениями, рекомендованы нормативные формы.
Ключевые слова: термин, норма, терминологическая норма, словообразовательная норма, терминологическое нормирование, критерии терминологической нормативности.

Petrova T. O. The problem to standardize the modern Ukrainian phytomeliorative terminology (word-formation aspect). In the article the meaning of the notions "language norm", "terminological norm", "normative term", "word-formation norm" has been specified. Besides the essence of the process to standardize terminology (or terminological standardization) has been ascertained. The Ukrainian phytomeliorative terms have been studied concerning a word-formation norm. The terms were codified in the branch dictionaries and fixed in the educational text-books and various manuals-paper and electronic ones. A considerable number of term units formed with deviation from the word-formation norm has been revealed. They are process and relative adjectives with the modelled after foreign patterns suffixes and compound adjectives with the modelled after foreign patterns elements – "-видный", "-подобный", first of all in the function sphere, less – in the fixation sphere. The approaches and rules to standardize terms formed with violations have been elaborated. The normative forms have been recommended.

Key words: terms, norm, terminological norm, word-formation norm, terminological standardization, criteria of terminological standardization.

Практичні потреби в повсякденному фаховому спілкуванні, спеціальній освіті, навчальних виданнях, термінологічних словниках зумовлюють актуальність лінгвістичного аналізу сфери функціонування й сфери фіксування сучасної української фітомеліоративної термінології щодо дотримання мовних норм. Термінологія є специфічною підсистемою в складі загальної системи лексики національної мови. Саме тому під час унормування фітомеліоративної термінології необхідно орієнтуватися на внормування всієї мови взагалі. «Норма – як у мові, так і в термінології – це певний еталон, взірець» [9:23]. Різним проблемам унормування національного термінофонду присвячені наукові дослідження Л. Боярової [2, 3], М. Гінзбурга [4], А. Д'якова, Т. Кияка, З. Куделько [7], К. Городенської [5], О. Кочерги, В. Пілецького [11], Н. Місник і Л. Симоненко [14, 19], В. Моргунока [15], О. Радченко [18] та інших.

Термінологія фітомеліорації – відносно нова спеціальна лексика підсистеми меліорації, сформована більшою мірою на чужомовному ґрунті, внормована й зовсім не досліджена. Унормування аналізованої галузевої термінології є актуальною комплексною науковою проблемою, оскільки нами виявлено численні порушення норм на різних мовних рівнях – орфографічному, фонематичному, морфологічному, словотвірному й лексичному. Предметом дослідження в цій статті обираємо порушення словотвірної норми у фітомеліоративній термінології. **Мета** розвідки – унормувати фітомеліоративні терміноодиниці, утворені з відхиленнями від словотвірної норми. Для досягнення зазначеної мети необхідно розв'язати такі **завдання**: 1) уточнити зміст поняття «мовна норма», «термінологічна норма», «нормативний термін», «словотвірна норма»; 2) з'ясувати сутність процесу внормування термінології (або термінологічного внормування); 3) схарактеризувати відхилення від словотвірної норми у фітомеліоративній термінології; 4) виробити підходи щодо внормування порушень мовних норм у термінології, а також рекомендувати нормативні форми.

Матеріалом дослідження є фітомеліоративні терміни, вилучені методом суцільного вибирання із сучасних спеціальних словників та навчальних

видань різних типів – паперових та електронних, опублікованих у певний період (кінець ХХ ст. – 2015 р.).

Мовна норма – «сукупність мовних засобів, що відповідають системі мови й сприймаються її носіями як зразок суспільного спілкування у певний період розвитку мови і суспільства» [34:20]. Із поняттям «мовна норма» тісно пов'язане поняття «термінологічне нормування», оскільки основою будь-якої національної термінології є національна літературна мова. Кожна зміна нормативних правил у загальнолітературній мові обов'язково стосується і спеціальних найменувань.

Будь-яка наукова термінологія проходить свій шлях розвитку, кожен етап якого зумовлений історичними подіями, політичними настроями, розвитком суспільства, галузей і т. ін. Для кожного з історичних періодів розвитку української термінології властиві різні підходи щодо внормування терміноодиниць. Необхідність унормування української галузевої лексики виникла з її розвитком (у кінці ХІХ ст. – на початку ХХ ст.). Термінознавці того часу опрацьовували теоретичні й практичні питання вироблення й усталення мовних норм у термінології, намагалися з'ясувати й конкретизувати зміст спеціального поняття, окреслити межі галузевих терміносистем, що актуально й нині.

Норми складаються поступово й закріплюються в лексикографічних виданнях. Становлення термінологічних норм (словотвірної, лексичної, морфологічної та синтаксичної) залежить від різних чинників: а) екстралінгвальних (державної мовної політики, взаємовпливу і взаємодії мовних систем, мовного планування та ін.); б) інтралінгвальних (актуалізування властивих українській мові словотвірних моделей, змінення продуктивності паралельних форм, тенденції до економії мовних засобів, впливу аналогій та ін.). Ретельне опрацювання термінів відповідно до теорії норми передбачає критичне оцінювання нормативності спеціальних одиниць.

У термінознавстві нараховують понад десять вимог, які вчені висувають до терміна, і майже кожен термінолог підкреслює необхідність його нормативності. Будь-яка термінологічна одиниця

потребує аналізу з погляду «правильності / неправильності» терміна, тобто оцінювання за критерієм нормативності. На думку В. Даниленка, у термінології нормативним є «все, що збігається з нормою в літературній мові й практично закріпилося в термінологічній системі» [6:313]. Т. Кияк вважає нормативним той термін, що «відповідає правилам і нормам певної мови» [9:8]. Критерій нормативності терміна розуміємо як відповідність терміна нормам літературної мови.

Поняття «норма» в термінології, як і сам процес унормування, потребує урахування сутності терміна як одиниці терміносистеми, що має дефініцію та парадигматичні відношення. На думку Л. Боярової, норма в термінології не повинна суперечити нормі загальнолітературної мови, яку дослідниця розуміє «<...> як сукупність сталих реалізацій мовної системи, що сприймаються носіями мови як зразок суспільного спілкування в певний період розвитку мови і суспільства; <...> у межах термінологічної мовної норми знаходиться все те, що збігається з нормою в загальнолітературній мові, а також те, що свідомо введено до термінології для вираження спеціального значення» [2:44]. Термінологічна норма має двоїтий характер. Складність і багатоаспектність сутності термінологічної норми зумовлена подвійною природою термінології, яка є складником загальнолітературної мови, і її спеціалізацією та належністю до особливої сфери функціонування.

Подвійний характер терміна ускладнює виділення критеріїв термінологічної нормативності. На сьогодні проблема визначення критеріїв нормативності термінів стала об'єктом досліджень Л. Боярової, О. Жирик, О. Радченко та інших. Л. Боярова основними критеріями нормативності термінів на сучасному етапі розвитку української термінології називає «<...> системний та національний, за якими з терміносистем мають бути вилучені мовні одиниці, утворені за моделями російської мови» [3:191]. О. Радченко пропонує для оцінювання термінолексики додатковий критерій функціональної доцільності термінологічної одиниці, «<...> відповідність якому є необхідною умовою для точного називання наукового поняття, хоча це поняття може дещо суперечити системному» [18:5]. О. Жирик одним із засадничих також вважає критерій системності й виокремлює основні та другорядні критерії термінологічної нормативності [8:30]. Основними критеріями дослідниця називає критерій поняттєвої нормативності терміна, критерій дефінітивності, національний критерій [8:30–31]); другорядними вважає критерій контекстуальної стабільності, критерій стислості, критерій точності, критерій стилістичної нейтральності, критерій

однозначності. Автор, виділяючи неосновні критерії, ототожнює критерії нормативності терміна й вимоги до терміна. На нашу думку, ці поняття слід розрізняти, оскільки вимоги до терміна – це норми й правила, призначені для того, хто має намір використовувати термін, а критерії – це наукове підґрунтя для оцінювання, визначення або класифікування термінів. Уважасмо, що найголовнішими серед проаналізованих критеріїв унормування термінологічних одиниць є системний, національний та функціональної доцільності, застосування яких сприятиме розвитку, розбудові та становленню національної нормативної термінології.

Відповідно до викладеного вище доходимо таких висновків:

1) термінологічна мовна норма – похідна від загальнолітературної норми й зумовлена нею, ґрунтується на системі норм орфографічного, фонематичного, морфологічного, словотвірного, лексичного, синтаксичного, а також стилістичного рівнів;

2) нормативний термін – це термінологічна одиниця, що є складником спеціальної структурованої системи, визначена за аспектами нормування (лінгвістичним, поняттєвим, логічним) і за критеріями термінологічної нормативності (системним, національним та функціональної доцільності).

Нормування термінологічної лексики здійснюється насамперед на основі загальнолітературної мови. Але спеціальними дослідженнями виявлено, що ця лексика має певні особливості, які відмежовують її від загальнолїтературної лексики. З огляду на ці особливості в межах спеціальної лексики діють деякі специфічні норми, що відрізняються від загальнолітературних і звужують сферу їх дії. «Нормування – це колективна оцінка мовних фактів, на підставі яких кодифікується норма сучасної української літературної мови» [20:32]. Мовну норму формують свідомі, керовані процеси, тому для визначення нормативності мовного явища або факту необхідно враховувати їх відповідність системі мови.

Через нормування термінів у термінографічних працях фіксують зміни в мові та поглядах на норму в термінології, а також вплив термінологів і термінографів на розвиток термінологічної норми. На нашу думку, головними засадами розуміння природи нормативності й вироблення її критеріїв в сучасному термінознавстві повинні бути:

- 1) відображення теоретичного переосмислення норм українського термінотворення в терміносистемах, тобто відповідність терміна продуктивним моделям української мови;
- 2) відповідність наукового терміна змісту

позначуваного наукового поняття; 3) урахування найкращих традицій терміновживання попередніх десятиліть; 4) активізування автохтонних лексичних одиниць, здатних утворювати деривацію; 5) наявність синонімічних лексем, що свідчить про пошук найбільш вдалої номінації.

Отже, унормування термінології (термінологічне внормування) – це впорядкування й уніфікування термінологічних систем, відстеження відповідності найменування спеціального поняття і його дефініції, урегулювання творення й використання терміноодиниць із урахуванням динаміки зміни мовних норм, а також застосування критеріїв нормативності терміна (системного, національного та функціональної доцільності).

Головна роль спеціальних словників – відобразити й зберегти наукову термінологію, тобто національний науковий термінофонд; кодифікувати й рекомендувати найкращі нормативні форми спеціальних найменувань галузевих понять. Сучасні українські термінографічні й науково-навчальні видання відзначаються швидкими темпами збільшення їхньої кількості, однак низьким рівнем їхньої якості в нормативному аспекті. Нині розвинені терміносистеми характеризуються надлишковістю форм, коливанням термінологічної норми на всіх мовних рівнях. Проблеми внормування сучасної української термінології полягають у приведенні її у відповідність із тими мовленнєвими варіантами та моделями, які найкращим чином сприяють здійсненню її пізнавальної та комунікативної функцій.

Порушення норм термінологічного словотворення, а також засади їх унормування висвітлюють у своїх працях К. Городенська [5], І. Кочан [10], О. Кочерга [11], О. Литвин [12], І. Ментинська [13], Н. Місник, Л. Симоненко [14], В. Моргунок [15], В. Пілецький [16, 17], О. Тур [22] та інші. Словотвірні норми – це правила, що закріплюють взірцеві моделі словотворення й визначають вибір нормативних морфем для творення нових слів. Сучасне словотворення спеціальних одиниць, зокрема фітомеліоративних, відзначається значною кількістю порушень словотвірних норм, що зумовлено впливом російської мови, насамперед її словотвірних моделей, які спричиняють проникнення кальок. Це пов'язано із функціонуванням певних пріоритетних тенденцій у різні періоди мовного планування в Україні. Так, якщо ще в 60-х роках ХХ століття активні дієприкметники в українській мові мали обмежене вживання й мовознавці допускали їх існування та уважали периферійними дієслівними похідними щодо морфологічної системи української мови [21:441], то на сьогодні відбулося

переосмислення теорії норми й відповідно до чинних норм словотворення в українській мові використання активних дієприкметників теперішнього часу із *-уч- / -юч-* суперечить її особливостям. Однак у сучасних навчальних виданнях виявляємо терміни фітомеліорації, утворені від дієслівних основ за допомогою означених суфіксів: *дренуюче насадження* [25:307], *кольматуючі насадження, швидкоростучі дерева, шумопоглинаючі насадження* [25:175] та ін.

Термінознавці використовують різні підходи й подають різні зразки творення найменувань за процесуальними ознаками, проте їхні погляди збігаються в тому, що в українській мові є власні ресурси для творення процесових прикметників. К. Городенська [5], І. Кочан [10], О. Кочерга [11], Н. Місник, Л. Симоненко [14], В. Пілецький [16, 17], О. Тур [22] розглядають специфіку словотворення таких прикметників за трьома групами, рекомендуючи різні форманти (подаємо за частотністю пропонування):

1) призначений виконувати дію, спрямовану на інший об'єкт: суфікс *-льн-* (додають до основ на приголосний), *-ов-, -н-, -оч-, -ів-н- / -ив-н- /, -ч-, -уч-, -ач-* (*реєструвальний, рушійний, тяговий, орний, установчий*) [16:432];

2) здатний виконувати активну дію: *-ів-н-* (від безпрефіксних дієслів недоконаного виду із суфіксом *-ува-*, де «*-ів-* – це трансформація суфікса основи *-ува-*, коли до нього приєднують суфікс *-н-*, пор. також *панівний, керівний / від суфікса *-ува-* відтинаємо кінцевий голосний *а*, а звук *у* чергуємо з *і/»* [11:25]), *-к-, -лив-, -уч-* (*в'язкий*) [22];*

3) здатність піддаватися дії (пасивна здатність). Суфікс *-н-*: а) від префіксних перехідних дієслів, відтинаючи від основи суфікси *-и-, -а-, -і-, -ну-* (*змінний, стисний*); б) від твірної дієслівної основи із суфіксом *-ува-* відтяти кінцевий голосний *а*, відновити в усіченому суфіксі первинний голосний *о* та додати суфікс *-н-* (*вгамовний*); *-анн-, -енн-* (від твірної дієслівної основи відітнути *-а-* або *-и-* – *знищений*) [11:24].

Навіть вивчивши різноманіття прийомів, важко виробити єдиний спосіб творення віддієслівних прикметників у групах, тому пропонуємо дотримуватися комплексу правил: 1) насамперед залучати питомі ресурси; 2) використовувати найбільш продуктивні форманти; 3) сприяти системному словотворенню; 4) не змінювати вихідної семантики твірної одиниці; 5) дбати про милозвучність терміна й застосовувати найкращі з можливих варіантів.

Ураховуючи викладені вище підходи й правила, рекомендуємо виправляти порушені норми творення процесових прикметників у галузевій термінології:

а) прикметники, що вказують на призначення

виконувати дію, спрямовану на інший об'єкт: водорегулюючі берегозакріплюючі смуги [25:132] – водорегулювальні берегозакріплювальні смуги; лісові кольматуючі насадження [23:135] – лісові кольматувальні насадження; окаймляюче насадження [25:140] – облямувальне / облямовувальне насадження; пилезатримуюча здатність [23:155] – пилезатримувальна здатність; фільтруючі насадження [26:177] – фільтрувальні насадження;

б) прикметники, що вказують на здатність виконувати активну дію (окремі заміняємо словом-синонімом): виступаюча кромка [25:140] – вісунутий край, або віступ кромки; оточуюче середовище [25:144] – навколішнє середовище (краще вживати докілья); переважача структура [25:504] – переважна структура; прогресуючі місцезростання [25:72] – прогресивні місцезростання; процвітаюча ценопопуляція [26:99] – ценопопуляція, що розвивається; швидкоростучі породи [26:99] – швидкорослі породи; сипучі піски [26:169] – сипкі піски; висихаючий деревостан [25:415] – усохлий / всохлий деревостан, або деревостан, що всихає.

Замість деяких віддіслівних прикметників, що вказують на постійну ознаку, більшість укладачів сучасних словників наукової термінології вводить до реєстру прикметники на -уч-, -ач-, оскільки неможливо до твірної основи приєднати продуктивний суфікс. Для вноормування таких одиниць фітомеліорації пропонуємо вживати: діючі яри [26:29] – активні яри, або яри, що діють; висячий яр [26:185] – звіслий яр; лежачі захисти пісків [26:185] – горизонтальні захисти пісків; стоячі захисти пісків [26:185] – вертикальні захисти пісків [26:185]; плакучі дерева [25:105] – повіслі дерева, або дерева зі звіслими стеблами; повзучі чагарники [25:505] – сланкі чагарники, або виткі чагарники.

Уважаємо, що доцільно замінювати питомі терміни на запозичені у випадку «діючі яри» на «активні яри», «стоячі захисти пісків» на «вертикальні захисти пісків», оскільки все ж таки доречно надати перевагу чужомовним одиницям у тих випадках, якщо такі лексеми, поперше, більш чітко, порівняно з питомими, виражають відповідне поняття й структурують системність наукового знання, по-друге, не порушують мовні норми. Крім того, рекомендовані терміни утворюють чіткі опозиції, позбавлені семантичної дифузності, зокрема: вертикальні захисти пісків і горизонтальні захисти пісків.

Із відхиленням від словотвірної норми утворено прикметники зі скалькованими з російської мови терміноелементами 'видный', 'подобный': валоподібні підвищення [26:128]; паробразна і пароподібна вода [25:235]; лесовидні

і лесоподібні суглинки [25:235–236; 27]; парасолькоподібна крона, подушкоподібна крона, яйцеподібна форма крон [25:468] та ін. Така модель була актуалізована в українському термінотворенні за радянської доби, вона є штучною і на сьогодні не рекомендована в мовному плануванні української термінології. Прикметники із суфіксами -уват-, -ист-, -аст- покликані називати ознаки предметів та істот за подібністю до інших предметів чи істот [10:205; 11:17; 12:50; 17:52; 21:200] та вноормувати словотворення такої категорії прикметників. В аналізованих джерелах фіксуємо поодинокі одиниці, утворені відповідно до норми за допомогою суфіксів -уват- / -юват-, -ист-, -аст- / -яст-, наприклад: вологуваті ґрунти [25:136], грудкувата структура ґрунту [25:126], зморшкуваті листки [25:98], глинястий ґрунт [26:175], кучугуристі піски [26:175], смолиста хвоя [25:192]. Тому використовуємо найкращі форми та словотвірні зразки, кодифіковані в сучасних академічних словниках, виданих в останні роки (із 2010 року) [29, 31], і пропонуємо системно усувати такі порушення: веретенеподібна форма крон – веретениста крона; деревоподібні верби [26:128] – дерев'яністі верби; гребенеподібна тераса [24:222] – гребенювата тараса; лесовидні і лесоподібні суглинки [25:235] – лесуваті суглинки; паробразна і пароподібна вода – парувата вода; пиловидні частинки [25:197] – пилуваті частинки; конусоподібна форма крони [25:468] – конусна, або конічна, крона; колоноподібна [25:105] – колонувата, або колонна, або крона форми колони; кулеподібна форма крони [25:468] – куляста крона; яйцеподібна форма крони [25:468] – крона форми яйця; оберненояйцеподібна [25:468] – крона форми оберненого яйця. На позначення різновиду будови ґрунту кубовидна (структура) [28:14] слід уживати утворення із суфіксом -(ичн)- – кубічна (структура).

В аналізованій термінології під впливом російської мови трапляються порушення норм словотворення прикметників, що характеризують об'єкти, утворення та явища, вказують на їх диференціацію та класифікацію, є складниками терміносполучення і входять до терміносемантичної групи «ознаки й властивості»: надбрівочні (лісові смуги) [26:127], оціночний (бал) [25:219], поправочний (коефіцієнт) [25:434]. Такі прикметники потрібно утворювати від іменникових основ без нарощених елементів за допомогою суфікса -н-: надбрівний, оцінний, поправний.

Порушення словотвірної норми виявлено у складних іменниках – болототворення [32:57], ґрунтотворення [32:57; 33:25]. Нормативними формами є болотоутворення, ґрунтоутворення, як і гумусоутворення [28:10], кіркоутворення [27].

Ці терміни постали внаслідок складання основ слів, що входять до словосполучень: «утворення болота», «утворення ґрунту», «утворення гумусу». Твірна віддієслівна основа *утворення* походить від префіксального перехідного дієслова доконаного виду *утворити* – «2. Викликати появу, виникнення чого-небудь» [30:Т.10:506]. Зауважмо, що деякі електронні підручники також фіксують терміносполучення «утворення боліт» [35].

Отже, аналіз порушень словотвірних норм у фітомеліоративній лексиці у сфері фіксування і сфері функціонування засвідчує недотримання цих норм насамперед у навчальних виданнях, менше – у термінологічних словниках (що передусім покликані кодифікувати, уніфікувати й систематизувати наукову лексику). Відхилення стосуються процесових і відносних прикметників зі скалькованими суфіксами й складних

прикметників зі скалькованими елементами ‘-видный’, ‘-подобный’. Порушення словотвірних норм у сучасній термінології фітомеліорації зумовлені тривалим впливом мовної політики на процеси термінотворення й термінологічного планування за радянської доби, головним напрямом якого було нівеляція питомих рис української мови та її наближення до російської мови. Урахування критеріїв нормативності термінів під час творення, залучення питомих ресурсів, використання найбільш продуктивних формантів, застосування найкращих із можливих форм, а головне співпраця галузевих фахівців із термінологами й термінографами під час укладання навчальних праць та словників, сприяють системній розбудові української фітомеліоративної термінології.

Література

- Библюк Н. Про сучасний стан української термінології / Н. Библюк, Р. Рожанківський // Вісник Держ. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології»: матеріали 6-ї Міжнар. наук. конф. [«СловоСвіт 2000»]. — Львів, 2000. — № 402. — С. 13–19.
1. Боярова Л. Динамічна теорія норми в сучасній термінології / Л. Боярова // Українська термінологія і сучасність: зб. наук. пр. / [відп. ред. Л. О. Симоненко]. — Київ: КНЕУ, 2007. — Вип. VII. — С. 43–47.
 2. Боярова Л. Терміни-варіанти в українській загальномовній лексикографії: нормативний аспект / Л. Боярова // Термінологічний вісник: зб. наук. пр. — К.: Ін-т укр. мови НАН України, 2013. — Вип. 2 (1). — С. 189–195.
 3. Гінзбург М. Синтаксичні конструкції у фахових текстах: практичні висновки з рекомендацій мовознавців / М. Гінзбург // Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології». — Львів, 2008. — № 620. — С. 26–32.
 4. Городенська К. Г. Проблеми словотвірної ідентичності в українській термінології / К. Городенська // Українська термінологія і сучасність: зб. наук. пр. — К., 1998. — С. 10–13.
 5. Даниленко В. Лингвистическое изучение терминологии и культуры речи / В. Даниленко // Актуальные проблемы культуры речи. — М.: Наука, 1970. — С. 305–325.
 6. Д'яков А. С. Основи термінотворення: Семантичні та соціолінгвістичні аспекти / А. С. Д'яков, Т. Р. Кияк, З. Б. Куделько. — К.: Вид. дім «KM Academia», 2000. — 218 с.
 7. Жирик О. Мовна норма в термінології / О. Жирик // Лінгвістика: зб. наук. пр. — № 3 (6). — Луганськ: Альма-матер, 2005. — С. 22–33.
 8. Кияк Т. Лингвистические аспекты терминоведения / Т. Кияк. — К.: УМКВО, 1989. — 104 с.
 9. Кочан І. М. Словотвірні норми і термінологія / І. М. Кочан // Термінологічний вісник. — К., 2013. — Вип. 2 (1). — С. 202–209.
 10. Кочерга О. Процесові прикметники в науковій мові / О. Кочерга, В. Пілецький // Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». — Львів, 2010. — № 676. — С. 23–25.
 11. Литвин О. Словотвірні норми сучасної української технічної термінології / О. Литвин // Проблеми української термінології: зб. наук. пр. — Львів: Видавництво Нац. ун-ту «Львівська політехніка», 2008. — С. 49–51.
 12. Ментинська І. Мовностилістичні проблеми української комп'ютерної термінології / І. Ментинська // Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології». — Львів, 2011. — № 709. — С. 92–95.
 13. Місник Н. В. Про стан здоров'я мови медицини (термінологічний аспект) / Н. В. Місник, Л. О. Симоненко // Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології». — Львів, 2002. — № 453. — С. 262–269.
 14. Моргунок В. Система українських термінотворчих засобів для позначення процесових понять: тези доповідей понять / В. Моргунок // Проблеми української науково-технічної термінології: матеріали 3-ої Міжнар. наук. конф. — Львів: Держ. ун-т «Львівська політехніка», 1994. — С. 85.
 15. Пілецький В. Сучасний український термін (проблеми збереження національно мовної самобутності) / В. Пілецький // Вісник Львів. ун-ту. Серія філологічна «Проблеми української термінології». — Львів, 2004. — Вип. 34. — Ч. I. — С. 428–437.
 16. Пілецький В. Український термін як національно-культурне явище / В. Пілецький // Вісник Львів. ун-ту. Серія філологічна «Проблеми української термінології». — Львів, 2006. — Вип. 38. — Ч. I. — С. 47–56.
 17. Радченко О. І. Мовна норма і варіантність в українській науковій термінології: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Радченко Ольга Іванівна; Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. — Харків, 2000. — 20 с.
 18. Симоненко Л. О. Формування української біологічної термінології / Л. О. Симоненко. — К.: Наук. думка, 1991. — 152 с.
 19. Струганець Л. В. Динаміка лексичних норм української літературної мови ХХ століття / Л. В. Струганець. —

Тернопіль : Астон, 2002. — 249 с.

20. Сучасна українська літературна мова : морфологія / [за заг. ред. акад. АН УРСР І. К. Білодіда]. — Київ : Наук. думка, 1969. — 583 с.

21. Тур О. Потенціал суфіксального способу творення термінів землеустрою та кадастру / О. Тур // Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології». — Львів, 2010. — № 675. — С. 45–49.

Список джерел

22. Гладун Г. Б. Лісові меліорації агроландшафтів. Термінологічний словник / Г. Б. Гладун, Т. О. Бойко, Л. М. Стрельчук. — [Вид 3-тє доп.] — Херсон : Гринь Д. С., 2015. — 232 с.

23. Гладун Г. Б. Лісові меліорації : термінологічний словник / Г. Б. Гладун. — [2-ге вид., доп.]. — Харків : Нове слово, 2008. — 244 с.

24. Кучерявий В. П. Фітомеліорація : навч. посіб. / В. П. Кучерявий. — Львів : Світ, 2003. — 540 с.

25. Лісові меліорації : підруч. / [О. І. Пилипенко [та ін.] ; за ред. В. Ю. Юхновського. — Київ : Аграрна освіта, 2010. — 282 с.

26. Назаренко І. І. Грунтознавство. Термінологічний словник з грунтознавства та географії ґрунтів [Електронний ресурс] / І. І. Назаренко, С. М. Польчина, В. А. Нікорич. — Режим доступу: http://geoknigi.com/book_view.php?id=775.

27. Російсько-український словник найбільш поширених термінів з курсу загального грунтознавства / [М. І. Лактіонов, І. В. Карпенко, В. В. Дегтярьов, В. О. Малюга] ; Харк. держ. аграр. ун-т ім. В. В. Докучаєва. — Харків, 1992. — 32 с.

28. Російсько-український словник : у 4 т. / [Ред. кол.: П. Ю. Гриценко (голова), І. С. Гнатюк (заст. голови), С. І. Головащук, В. В. Жайворонок та ін.]. — К. : Знання, 2011–2014. — (Академічні словники).

29. Словник української мови : в 11 т. / [колект. авторів, за ред. І. К. Білодіда] ; АН УРСР. Ін-т мовознавства. — Т. 1–11. — К. : Наук. думка, 1970–1980.

30. Словник української мови : у 20 т. — Т. 1–6 (А — КВАРТА) [Електронний ресурс] // Національна академія наук України. — Режим доступу : <http://lcof.org.ua/ExpIS/>.

31. Термінологічний словник з питань грунтознавства, агрохімії і меліорації ґрунтів / [редкол: гол. ред. В. В. Медведєв ; ред. А. Д. Міхновська [та ін.] / Ін-т грунтознавства та агрохімії ім. О. Н. Соколовського УААН. — Харків, 1998. — 80 с.

32. Тлумачний словник з агрогрунтознавства / [укл. М. І. Лактіонов, В. В. Дегтярьов, В. О. Малюга, Т. М. Лактіонова; за ред. М. І. Лактіонова, Т. М. Лактіонової] ; Харк. держ. аграр. ун-т ім. В. В. Докучаєва. — Харків, 1998. — 75 с.

33. Українська мова: Енциклопедія / [Редкол. : Русанівський В. М., (співголова), Тараненко О. О. (співголова), Зяблюк М. П. та ін.]. — [2-ге вид., випр. і доп.]. — К. : Видавництво «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. — 824 с.

34. Українські підручники. § 48. Болота. Штучні водойми [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://ukrmap.su/uk-g6/781.html>.

УДК 316:811.161.2

Я. В. Синегуб

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

До питання про класифікацію української соціологічної термінології

Синегуб Я. В. До питання про класифікацію української соціологічної термінології. Ця стаття є спробою обґрунтувати засади тематичної класифікації українських соціологічних термінів, визначити принципи їх системного упорядкування. У статті виділено й проаналізовано 9 тематичних груп на позначення соціологічних найменувань. Розмежовано поняття лексико-семантичної та тематичної груп. У галузевій термінології соціологічні терміни позначають елементи, відношення та особливості відповідної терміносистеми. Їх можна поділити на ряд узагальнювальних тематичних найменувань категорійних наукових понять: явищ, процесів, ознак, властивостей, здатностей.

Ключові слова: соціологічний термін, тематична група, класифікація, українська соціологічна терміносистема.

Синегуб Я. В. К вопросу о классификации украинской социологической терминологии.

Данная статья является попыткой обосновать принципы тематической классификации украинских социологических терминов, определить принципы их системного упорядочения. В статье выделено и проанализировано 9 тематических групп для обозначения социологических наименований. Разграничены понятия лексико-семантической и тематической групп. В отраслевой терминологии социологические термины обозначают элементы, отношения и особенности соответствующей терминотематической системы. Их можно разделить на ряд обобщающих тематических наименований категориальных научных понятий: явлений, процессов, признаков, свойств, способностей.

Ключевые слова: социологический термин, тематическая группа, классификация, украинская социологическая терминотематическая система.